

## L'escola rural a Espanya al darrer quart del segle xx: una aproximació bibliogràfica

Joan Soler i Mata

Universitat de Vic

La manca d'estudis historicoeducatius de caràcter general sobre l'escola rural converteix la tasca de confecció d'una bibliografia centrada en aquesta temàtica en un llarg i inacabable buidatge d'índexs de revistes, de bibliografies d'obres o articles de referència o de catàlegs d'algunes biblioteques. En aquesta aproximació bibliogràfica elaborada per completar el monogràfic, s'ha optat per aquells treballs (publicacions, revistes, articles o tesis) que, cronològicament, quedaven emmarcats al segle xx, un període ampli que s'ha dividit en tres etapes. A la vegada s'ha prescindit d'altres treballs igualment interessants i necessaris de donar a conèixer, centrats al segle XVIII o al segle XIX o situats clarament en una perspectiva d'actualitat en els inicis del segle XXI.

Si les coordenades temporals queden situades entre 1900 i 2000 (ens referim a l'objecte d'estudi i no pas a l'any de publicació), en el marc geogràfic i sociocultural s'ha optat per presentar treballs que tracten sobre l'escola rural en qualsevol territori o en la totalitat de l'àmbit espanyol. Els motius són diversos, però en voldríem assenyalar dos. En primer lloc, el caràcter del sistema educatiu espanyol que, amb excepció de curts períodes i dels darrers vint anys del segle xx, és clarament uniformitzador no ens permet entendre les diverses realitats educatives locals o nacionals sense una visió de l'Estat centralista que és Espanya. La referència a l'Estat espanyol era, doncs, obligada. La segona raó voldria donar fe de la voluntat de contribuir, des de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, a reconstruir una bibliografia que recorri àmpliament tota la geografia espanyola amb vista a facilitar possibles estudis sobre l'escola rural del segle xx que complementin, ampliin i/o actualitzin els estudis locals i nacionals o

regionals que ja existeixen, donant-los una visió més global i, si s'escau, més integradora.

El resultat de la tasca de recopilació, aplicant els criteris explicats, és aquesta aproximació bibliogràfica que integra treballs de caràcter molt divers que, a falta d'un estudi més aprofundit, són difícils de sistematitzar. Aquesta aportació, tal com ja s'ha assenyalat, es presenta organitzada en tres apartats que corresponen a tres etapes clarament diferenciades: el primer terç del segle (fins al final de la Guerra Civil), el franquisme i el període democràtic. En alguns casos, la publicació està centrada en més d'un període i hem optat per situar-la sempre en el més antic. En el cas de les revistes, generalment citem els articles localitzats de manera diferenciada, però en el cas de revistes pedagògiques de la darrera etapa, hem optat per citar el monogràfic de forma global, quan estava dedicat a l'escola rural. També cal precisar que en la selecció s'ha aplicat el criteri d'escollir aquells treballs que puguin ser més útils per a reconstruir la història de l'escola rural del segle xx, ja sigui pel seu caràcter historiogràfic, o bé perquè aporten elements d'anàlisi per a entendre les polítiques educatives, els principis pedagògics, les influències o altres aspectes d'interès des del punt de vista historicoeducatiu en el seu sentit més ampli.

Malgrat la seva exhaustivitat, la bibliografia és, de ben segur, incompleta. A més, a ningú li passarà per alt la utilitat i la necessitat d'haver introduït algun altre criteri de sistematització a l'interior de cada apartat (el caràcter local/nacional o regional i estatal, la temàtica general o específica tractada, etc.). Aquests són deures pendants per a una propera bibliografia de caràcter més definitiu que s'haurà d'elaborar i completar, sobretot amb monografies de caràcter local, actes de jornades d'escola rural dels diversos territoris de l'Estat o articles de revistes als quals no s'ha tingut accés o coneixement en el moment d'elaborar aquesta bibliografia, però imprescindibles per a futurs estudis. En presentar-la, però, com a complement d'aquest monogràfic de la revista *Educació i Història*, també es vol expressar el desig que aquesta aproximació bibliogràfica pugui servir de referència per a futurs treballs de recerca, que són molt necessaris per a conèixer millor la realitat de l'escola rural, marginada del sistema educatiu, però també, i malauradament, massa oblidada dels estudis historicoeducatius.

## **Període 1900-1939: de la graduació escolar a la Segona República i la Guerra Civil**

*Actes de les 5es Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans: Elements per a la història de l'educació a Osona.* Vic: Eumo, 1982.

- AGULLÓ, M. Carme. «L'escola rural valenciana durant la Segona República i el franquisme». A: *II Jornades d'Escoles Rurals de la Comunitat Valenciana (Chulilla, octubre de 1993)*. València: Generalitat Valenciana, 1995, p. 13-36.
- «Tres segles de polítiques educatives municipals. Castelló del Duc-Castelló de Rugat, 1750-2001». A: *Actes de les XV Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Badalona: Museu de Badalona: Ajuntament de Badalona, 2001. [Publicació en format CD]
- ALABAU, Josep; BOSCH, Miquel. *Les escoles de Sant Jordi Desvalls: Cent anys d'història*. Girona: Ajuntament de Sant Jordi Desvalls, 1999.
- ALBAREDA, J.; COLLELL, M. T.; TORT, A. «Ensenyament, cultura popular i religiositat al Bisbat de Vic a inicis de segle». A: *Actes de les VII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Vic: Eumo, 1985, p. 445-477.
- ALDECOA, Josefina R. *Historia de una maestra*. Barcelona: Anagrama, 1996.
- ALMENDROS, Herminio. «La escuela rural». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 145 (1934), p. 6-14.
- «Entorn al problema de l'escola rural». *Nova Ibèria*, núm. 3-4 (1937).
- «En torno al problema de la escuela rural». *La Escuela Activa: Revista de Pedagogía Contemporánea* [l'Havana], any II, núm. 2 (octubre 1939), p. 91-100.
- *Carta a un maestro de una escuela rural*. L'Havana: MINED, 1960.
- ANDRÉS Y COBOS, Pablo. *Viaje por las escuelas de España*. Segòvia: Diputació Provincial de Segòvia, 1927.
- ANDRÉS-GALLEGO, José. «La enseñanza rural, otro motivo de la creación del Ministerio de Instrucción Pública». A: ÁLVAREZ LÁZARO, Pedro [coord.]. *Cien años de educación en España*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2000.
- ARMENGOL, Pere. «Consideracions sobre l'escola rural». *Butlletí dels Mestres*, núm. 81 (1 febrer 1933).
- ARTIZÁ, Gregorio. «La agricultura en la escuela primaria». *El Clamor del Magisterio* [Barcelona], núm. 48 (1907), p. 450-451.
- «La educación agrícola en las mujeres». *El Clamor del Magisterio* [Barcelona], núm. 26 (1902), p. 205.
- ARUMÍ, L. *Escoles ménagères agricoles per a noyes de pagés*. Barcelona: Estampa de Francisco X. Altés i Alabart, 1913.
- BARGALLÓ, Modesto. *La agricultura en la escuela primaria*. Guadalajara: Sardá, 1934.
- BARRULL PELEGRÍ, Jaume. «Algunes notes sobre la qüestió escolar a les comarques de Lleida durant la II<sup>a</sup> República». A: *Comunicacions: Sisenes Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Lleida: Escola Universitària de Magisteri, 1984, p. 305-314.
- BASTONS PLANA, Lluís G. «L'assistència a l'escola rural». *Butlletí dels Mestres*, núm. 88 (15 maig 1933).
- BELLO, Luis. *Viaje por las escuelas de España*. Tom I. Madrid: Magisterio Español, 1926.

- *Viaje por las escuelas de España*. Tom II. Madrid: Magisterio Español, 1927a.
- *Viaje por las escuelas de España*. Tom III. Madrid: Espasa-Calpe, 1927b.
- *Viaje por las escuelas de España*. Tom IV. Madrid: Compañía Iberoamericana de Publicaciones y Librería Fernando Fé, 1929.
- «La vida rural y la escuela». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 145 (1934), p.1-5.
- *Viaje por las escuelas de Galicia*. Madrid: Akal, 1973.
- *Viaje por las escuelas de Asturias*. Gijón: Publicaciones Principado de Asturias, 1985.
- *Viaje por las escuelas de España: Extremadura*. Mérida: Regional de Extremadura, 1994. [Edició i estudi introductorí d'E. Lemus López]
- *Viaje por las escuelas de Castilla y León*. Valladolid: Ámbito, 1995. [Edició i estudi introductorí d'Agustín Escolano Benito]
- *Viaje por las escuelas de Madrid*. Madrid: Comunidad de Madrid. Consejería de Educación y Cultura, 1997. [Edició i estudi introductorí d'Agustín Escolano Benito]
- *Viaje por las escuelas de Andalucía*. Sevilla: Junta de Andalucía. Consejería de Educación y Ciencia, 1998. [Edició i estudi introductorí d'Agustín Escolano Benito]
- *Viaje por las escuelas de Cataluña*. València: Tirant lo Blanch, 2002. [Edició i estudi introductorí d'Agustín Escolano Benito]
- BLAT GIMENO, Amparo. *Herminio Almendros Ibáñez: Vida, época y obra*. Almansa: Ayuntamiento de Almansa, 1998.
- BOIX CHALER, Isidoro. «Dos años en una escuela rural». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 133 (1933), p. 13-19.
- BORRÀS CANDEL, M.; MAYORDOMO PÉREZ, A. «La asistencia a las escuelas de Valencia a través de las memorias del Magisterio (1908-1912)». A: *Escolarización y sociedad en la España contemporánea, 1808-1970: II Coloquio de Historia de la Educación*. València, 1983.
- BORRÀS LLOP, J. M. «Antes de nacer sabíamos trabajar. Absentismo escolar y trabajo infantil en el Madrid rural del primer tercio del siglo XX». *Historia Agraria*, núm. 20 (abril 2000), p. 169-194.
- «El trabajo infantil en el mundo rural español, 1849-1939. Género, edades y ocupaciones». A: MARTÍNEZ CARRIÓN, J. M. [ed.]. *El nivel de vida en la España rural (siglos XVIII-XX)*. Alacant: Publicaciones de la Universidad de Alicante, 2002, p. 497-547.
- CABALLERO CORTÉS, A. «Las escuelas rurales en Málaga a partir de la II República». *Puerta Nueva*, núm. 15 (abril 1992).
- CABRA LAREDO, María Dolores [ed.]. *Misiones pedagógicas: Septiembre 1931-diciembre 1933: Informes I*. Madrid: El Museo Universal, 1992.
- CALPE CLEMENTE, Vicente. *Una escuela rural*. València: Gráficas Ortiz, 1936.
- CAMPS, Francesc. «Distribució del temps i el treball en una escola rural mixta». *Butlletí dels Mestres*, núm. 112 (15 setembre 1934).
- CAMPS SAGUÉ, Lluís. *Educació i ensenyament a Celrà*. Celrà: Taller d'Història de Celrà, 1999.

- CANTÓN MAYO, Isabel. *La Fundación Sierra-Pambley: Una institución educativa leonesa*. Lleó: Servicio de Publicaciones de la Universidad de León, 1995.
- «Herminio Almendros y su relación con los reformadores de Sierra-Pambley (Institución Libre de Enseñanza)». A: *Centenario de Herminio Almendros: Un personaje del pasado, una figura del presente, una referencia para el futuro*. Almansa: Ayuntamiento de Almansa, 2001, p. 31-49. (Cuadernos de Estudios Locales; 14)
- CARABAÑA, J. «¿Tiene la escuela rural que formar alumnos rurales?» *Revista de Estudios de Juventud* [Madrid: Instituto de la Juventud], núm. 5 (1985).
- CARBÓ Y SANCHO, Salvador. «Cuatro actividades educadoras en la escuela rural española». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 173 (1936), p. 210-216.
- CARBONELL SEBARROJA, Jaume. «El *Butlletí dels Mestres* i l'escola rural (1931-1938)». A: *Comunicacions: Sisenes Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Lleida: Escola Universitària de Magisteri, 1984, p. 315-328.
- CASANOVAS PRAT, Josep. *L'acció tècnica agrària (1912-1939): La política agrària de la Mancomunitat i la Generalitat de Catalunya*. Universitat de Barcelona, 1996a. [Tesi doctoral]
- «Els inicis de l'Escola d'Agricultura de Caldes de Montbui». *Lauro* [Museu de Granollers], núm. 12 (1996b), p. 30-39.
- «L'ensenyament tècnic agrari i la Mancomunitat de Catalunya». *El Contemporani*, núm. 8 (gener-abril 1996) p. 25-31.
- «L'ensenyament agrícola a Catalunya (1912-1939)». *Recerques*, núm. 37 (1998), p. 81-108.
- «La formació professional en el sistema català d'ensenyament agrari (1921-1939)». A: *Actes de les XIV Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Mataró: Ajuntament de Mataró: Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, 1999, p. 167-176.
- CASASSA FONT, Narcís. *Aproximació a la història de l'ensenyament a Sarrià de Ter*. Sarrià de Ter: Ajuntament de Sarrià de Ter: Escola d'Adults de Sarrià de Ter, 1989.
- CELADA PERANDONES, Pablo. *La obra pedagògica y social de la Fundación Sierra Pambley en León (1886-1936)*. Universidad de Salamanca, 2000. [Tesi doctoral]
- CID FERNÁNDEZ, Xosé Manuel. *Escola, democràcia e República: Teorías e institucions educatives en Ourense durante a IIª República*. Vigo: Concello de Ourense e Servicio de Publicacións da Universidade de Vigo, 1994.
- COLOM, Antoni J. «Freinet a Mallorca. Una revisió». A: *Actes de les XVI Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Girona: CCG Edicions, 2003, p. 155-167.
- COMA FREIXAS, Narcís. «Adaptació del català a una escola rural». *Butlletí dels Mestres*, núm. 90 (15 juny 1933).
- COMAS RUBÍ, Francesca. «Els primers esforços municipals per implantar graduació de l'ensenyament a Mallorca». A: *Actes de les XV Jornades d'Història de l'Educació als*

- Països Catalans*. Badalona: Museu de Badalona. Ajuntament de Badalona, 2001. [Publicació en format CD]
- COSTA RICO, Anton. «La emigración gallega y su acción cultural-educativa en sus lugares de origen». A: CUETO, J. [dir.]. *Indianos*. Monografías de «Los Cuadernos del Norte» [Oviedo: Caja de Ahorros de Asturias], 1984a, p. 35-44.
- «Propuestas educativas en el medio rural gallego en el primer tercio del siglo XX». A: *Comunicacions: Sisenes Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Lleida: Escola Universitària de Magisteri, 1984b, p. 334-346.
- *Escolas e Mestres: A educación en Galicia: da Restauración á IIª República*. Santiago de Compostel·la: Servicio Central de Publicacións da Xunta de Galicia, 1989.
- *La escuela del ayer: Libro para una exposición*. Valladolid: Federación de Sindicatos de Trabajadores de la Enseñanza de Castilla y León, 1993.
- FERNÁNDEZ, Carmen. «Política educativa y escuela rural». *Cuadernos de Pedagogía*, suplement núm. 2, núm. 17 (1976), p. 22-27.
- FERNÁNDEZ SORIA, Juan Manuel; AGULLÓ DÍAZ, María del Carmen. *Una escuela rural republicana*. València: Universitat de València: Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 2004.
- FEU, Jordi. «Polítiques educatives a l'entorn de l'escola rural». *Educació i Història*, núm. 4 (1999-2000), p. 110-133.
- FEU, Jordi [et al.]. «Per a una història de l'educació de l'Empordà: els fons documentals del Departament de Pedagogia de la Universitat de Girona». A: *Actes de les XVI Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Girona: CCG Edicions, 2003, p. 453-464.
- FERRY, J. «Carta a los maestros de escuela rural». *Revista de Pedagogía*, núm. 128 (1932).
- FRAIZ ANDON. *Memoria sobre las enseñanzas preferentes en las escuelas rurales e incompletas*. Santiago de Compostel·la: Imprenta de J. M. Paredes, 1903.
- FUSTER, Julio. «El maestro rural. Sus problemas y preocupaciones en la aldea». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 145 (1934), p. 14-21.
- GABRIEL, Narciso de. «Emigración y alfabetización en Galicia». *Historia de la Educación: Revista Interuniversitaria*, núm. 4 (1985), p. 321-336.
- IMBERNÓN, Francesc. «Lleida 1934-1984. Cinquantenari del Primer Congrés de la Cooperativa de la Tècnica Freinet». A: *Comunicacions: Sisenes Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Lleida: Escola Universitària de Magisteri, 1984, p. 451-456.
- GALÍ, Alexandre. *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya: Obra completa*. Barcelona: Fundació A. G., 1978-1983.
- GARCÍA, E. «El problema del trabajo en las escuelas unitarias». *Revista de Pedagogía*, núm. 173 (1936), p. 199-205.
- GARCÍA ALCÓN, Francisco. «Ensayo del método Cousinet en una escuela rural». *Revista de Pedagogía*, núm. 126 (1932), p. 260-266.

- GENERALITAT DE CATALUNYA. *L'obra de cultura*. Barcelona, 1932.
- *Projecte d'Ensenyament de l'Escola Nova Unificada*. Barcelona: CENU, 1936.
- *Pla General d'Ensenyament Agrícola*. Barcelona: Conselleria de Cultura, 1937.
- GIL FEBREL, M. C. «Función social que la maestra puede realizar en el medio rural». *Revista de Pedagogía*, núm. 132 (1932), p. 537-543.
- GÓMEZ SERRA, Miquel. «L'obra educativa del Liceu escolar a les comarques lleidatanes: les sucursals de Balaguer, Castellserà, Belcaire, Almacelles, Bellvís i Alcampel». A: *Comunicacions: Sisenes Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Lleida: Escola Universitària de Magisteri, 1984, p. 347-358.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep. *Bibliografía de la renovació pedagògica i el seu context (1900-1939)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1978.
- GONZÁLEZ MARTÍNEZ, Francisco. «La vida en una escuela rural». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 138 (1933), p. 256-261.
- HERNÁNDEZ DÍAZ, José María. «Función social de la escuela rural en Castilla y León. De la Ley Moyano al siglo XX». A: *Educación y sociedad*. Primeras Jornadas Nacionales de Pedagogía Social y Sociología de la Educación. València: Nau Llibres, 1983, p. 209-231.
- [coord.]. *La escuela primaria en Castilla y León: Estudios históricos*. Salamanca: Amarú, 1993.
- «La escuela rural en la España del siglo XX». *Revista de Educación*, núm. extraordinari (2000), p. 113-136.
- *Maestros y escuelas en la Salamanca contemporánea*. Salamanca: Hespérides, 2001.
- JANER MANILA, Gabriel. «Les missions pedagògiques a la Mallorca de la Segona República». A: *Comunicacions: II Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Palma: Publicacions de la Facultat de Filosofia i Lletres, 1978, p. 70-73.
- JAUME CAMPANER, M. *Freinet a Mallorca: Miquel Deyà Palerm i l'Escola de Consell (1930-1940)*. Palma: Leonard Muntaner, 2001.
- JIMÉNEZ MIER TERÁN, F. *Freinet en España: La revista Colaboración*. Barcelona: EUB, 1996.
- LLARENA LLUNA, Juan. *Páginas sobre la instrucción pública en el Valle de Aran*. Lleida: Tipografía de José A. Pagés, 1914.
- LLOBERA, Pere. «Un assaig dins l'organització d'una escola unitària». *Butlletí dels Mesures*, núm. 90 (15 juny 1933).
- LORENZO, Antonia. «Notas acerca de la organización escolar en las aldeas». *Revista de Pedagogía*, núm. 156 (1934), p. 540-541.
- Maestras*. Saragossa: Ayuntamiento de Biescas: PRAMES, 2004.
- MALLART, Josep. *La elevación moral y material del campesino*. Madrid: Gráfica Mundial, 1933.
- MARQUÈS, Salomó. «La renovació al medi rural». *Guix* [Barcelona], núm. 72 (1983), p. 11-14.

- MARTÍ ALPERA, Fèlix. *Las escuelas rurales*. Girona; Madrid: Dalmáu Carles Pla, 1911. [2a ed. de 1934]
- MARTÍ-HENNENBERG, Jordi. «El procés d'implantació dels estudis agraris a la província de Lleida (1842-1969). Els orígens de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Agrària de Lleida». *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17 (2004), p. 601-614.
- MARTÍN JIMÉNEZ, Ignacio. *El sistema educatiu a Menorca (1800-1939): Una visió estructural*. Ciutadella: Ajuntament de Ciutadella: Institut Menorquí d'Estudis, 2000.
- MARTÍN ZÚÑIGA, Francisco. «Categorías y sueldos de los maestros nacionales en el primer tercio del siglo XX». *Historia de la Educación: Revista Interuniversitaria*, núm. 10 (1991), p. 271-282.
- MATA GARRIGA, Marta. *Àngels Garriga: La seva escola: La seva generació de mestres*. Saifores: Fundació Àngels Garriga de Mata, 1998.
- MATO DÍAZ, A. *La escuela primaria en Asturias (1923-1937): Los procesos de alfabetización y escolarización*. Oviedo: MEC. Dirección Provincial de Asturias, 1992.
- MAYORDOMO, Alejandro; AGULLÓ, María del Carmen. *La renovació pedagògica al País Valencià*. València: Universitat de València, 2004.
- MEDIR, Rosa M.; SALVATELLA, Pere. «El diari de classe del mestre Ferran Rahola (curs 1935-36)». A: *Actes de les XVI Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Girona: CCG Edicions, 2003, p. 29-40.
- MEJÍAS, Mercedes. «En una escuela rural». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 139 (1933), p. 304-307.
- Memoria de la Misión pedagógico-social en Sanabria (Zamora): Resumen de los trabajos realizados en el año 1934*. Madrid, 1935.
- Memoria del Patronato de Misiones Pedagógicas: Septiembre de 1931 a diciembre de 1933*. Madrid, 1934.
- MESTRAS MARTÍ, Lluís M. *Mestres d'aquell temps*. Girona: Grup de Mestres de l'Empordà, 1999. [Edició a cura de Montserrat Mestres i David Pujol]
- Els mestres gironins i l'estudi del medi (1900-1936)*. Girona: Serveis Territorials d'Ensenyament, 1983.
- MIR CORTADA, Josep. «Aspectes de l'ensenyament a les comarques de Lleida (1910-1920)». A: *Comunicacions: Sisenes Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Lleida: Escola Universitària de Magisteri, 1984, p. 366-378.
- MOLINER GARCIA, Odet. «Condicions socioeducatives dels mestres rurals durant la II República». A: *La construcció social del sistema educatiu valencià, I Jornades d'Història de l'Educació Valenciana*. Gandia: CEIC Alfons el Vell, 2002, p. 327-333.
- MUÑOZ, S. *Isidre Macau i Teixidor: Mestre i naturalista*. Palau-saverdera: Ajuntament de Palau-saverdera, 1999.
- MUÑOZ RUIZ, J. «La jornada escolar en las escuelas unitarias de asistencia numerosa». *Revista de Pedagogía*, núm. 129 (1932), p. 406-414.



- MUXACH, Mònica [et al.]. *El mestre Gregori Artizà: Entre la pedagogia i el vi*. Girona: Lleure, 1999. (Baldiri Reixac; 2)
- NOGUÉS SARDÀ, Agustín. *Agricultura, primer grado*. Madrid: Calleja, 1918.
- *El campo escolar agrícola: Su finalidad, organización y práctica de demostraciones y experiencias*. Vol. I. Madrid: Magisterio Español, s. a.
- «Enseñanza rural». *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, tom LVIII (1934), p. 173-179.
- NOJA RUIZ, Higinio. *La Armonía o la escuela en el campo (Alginet, 1923)*. Lausana; Barcelona: CIRA: Virus, 1996.
- OLIVER, Jaume. *Escola i societat: L'ensenyament a les Illes en el segle xx*. Palma: Moll, 1978.
- ONIEVA, Antonio J. «El problema de la escuela rural». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 117 (1931), p. 394-399.
- OTERO URTAZA, E. *Las misiones pedagógicas: una experiencia de educación popular*. La Corunya: Ediciones do Castro, 1982.
- PALLACH, Josep. *Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya (1901-1908)*. Barcelona: CEAC, 1978.
- PALLICER PONS, Esperança. *La construcció d'escoles a Ferreries*. Ajuntament de Ferreries: Institut Menorquí d'Estudis: Revista de Ferreries, 1999.
- PEÑA SAAVEDRA, Vicente. «Presupuestos socio-educativos para la implantación de las escuelas de americanos y las sociedades de instrucción en Galicia». *Historia de la Educación: Revista Interuniversitaria*, núm. 2 (1983), p. 359-369.
- PORTELA, T. «El maestro en la escuela rural». *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, tom XLII (1918), p. 71-75.
- PUJADAS, J. *L'ensenyament en la societat arbúciense (1592-1975)*. Arbúcies: Ajuntament d'Arbúcies, 1996.
- PUJOL, David. *El mestre Antoni Balmanya i Ros: Un iniciador de la renovació pedagògica a Catalunya*. Ajuntament d'Espolla, 1992.
- «L'agricultura a l'escola primària rural: Tomàs Vicens i el camp escolar agrícola de Perelada». A: *Actes de les XIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Vic: Eumo, 1997, p. 353-364.
- Revista de Pedagogía*, núm 145 (1934). [Monogràfic dedicat a l'escola rural. Conté articles que ja estan citats en aquesta mateixa bibliografia]
- SAENZ, Félix. «Las ciencias de la naturaleza en una escuela rural». *Revista de Pedagogía*, núm. 155 (1934).
- SÁINZ, Fernando. «Un medio de vitalizar la escuela rural». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 85 (1929), p. 9-15.
- SÁINZ, Francisco. *El método de proyectos en las escuelas rurales*. Madrid: Publicaciones de la Revista de Pedagogía, 1931.
- *La escuela unitaria*. Madrid: Publicaciones de la Revista de Pedagogía, 1935.

- SÁINZ-AMOR, Concepción. *La escuela rural activa*. Madrid: Publicaciones de la Revista de Pedagogía, 1933a.
- «La escuela rural activa». *Revista de Pedagogía*, núm. 139 (1933b), p. 300-304.
- SANZ, Gregorio. «Ensayo de escuela activa en una escuela rural». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 130 (1932), p. 454-458.
- SANZ, Rodrigo. *Información acerca de las escuelas primarias oficiales y particulares del municipio rural de Fene*. Ferrol: El Correo Gallego, 1906.
- SARASUA GARCÍA, C. «El acceso de niños y niñas a los recursos educativos en la España rural del siglo XIX». A: MARTÍNEZ CARRIÓN, J. M. [ed.]. *El nivel de vida en la España rural (siglos XVIII-XX)*. Alacant: Publicaciones de la Universidad de Alicante, 2002, p. 549-609.
- SATUÉ OLIVÁN, Enrique. *Caldearenas: Un viaje por la historia de la escuela y el magisterio rural*. Osca: Enrique Satué Oliván, 2000.
- SEOANE, Luciano. *La escuela rural: Fin, contenido, alcance y relaciones con la población agrícola de la escuela rural*. Ferrol: El Correo Gallego, 1905.
- SERNA, Erika; SERRA, Joan. «Fons documentals relacionats amb ensenyament dipositats a l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres». A: *Actes de les XVI Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Girona: CCG Edicions, 2003, p. 441-452.
- SOLÀ, Pere. *Cultura popular, educació i societat al nord-est català (1887-1959)*. Girona: Col·legi Universitari de Girona, 1983.
- SOLER MATA, Joan [ed.]. *Concepción Sainz-Amor, 1897-1994*. Barcelona: Facultat de Pedagogia. Universitat de Barcelona, 1994.
- SOMOZA RODRÍGUEZ, X. Miguel; SOTOS RODRÍGUEZ, Ramon. «Escolarización e alfabetización no medio rural galego». *Sarmiento: Anuario Galego de Historia da Educación*, núm. 1 (1997).
- SUREDA, Bernat. *L'educació a les Balears en el segle XX*. Palma: Documenta Balear, 2000.
- TARRATS MAYOLA, Antolí. «Un assaig d'escola activa en un poble rural». *Butlletí dels Mestres*, núm. 88 (15 maig 1933).
- TORRES, Leopoldo. «Los edificios escolares vistos desde la España rural». *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, tom XVII, núm. 877 (1933).
- VALLS TORRES, José. *Cartilla agrícola para la enseñanza de la agricultura en las escuelas de Cataluña*. Madrid: Imprenta de la Gaceta de Madrid, 1906.
- VEGA Y RELEA, Juvenal. «Pedagogía de la escuela rural». A: *Libro-guía del maestro: Los problemas y los órganos de la enseñanza primaria. Didáctica de todas las materias. Obras alrededor de la escuela. Bibliografía*. Madrid: Espasa-Calpe, 1936, p. 108-119.
- VÍAS SÁENZ-DÍEZ, Manuel. «La arquitectura rural escolar». *Revista de Pedagogía* [Madrid], núm. 145 (1934), p. 21-27.
- VICENS, Tomás. *Campo escolar agrícola de Perelada (Gerona): Memoria de los trabajos realizados durante el año 1926-27*. Palafrugell: Imprenta M. Palé, 1928.

- «El camp agrícola escolar, centre d'interès i motiu d'escola activa». *Butlletí dels Mestres*, núm. 59 (1 gener 1932).
- «L'escola rural: actualitat i esdevenidor». *Butlletí dels Mestres*, núm. 96 (15 novembre 1933).
- *Les pràctiques agrícoles i entomològiques a l'escola primària*. Barcelona: Miquel A. Salvatella, 1934.
- «Estructuració d'una escola rural tipus». *Butlletí dels Mestres*, núm. 136 (15 novembre 1935a).
- *El treball didàctic a la nostra escola unitària*. Barcelona: Miquel A. Salvatella, 1935b.
- VICENT ISERN, Ramon. *L'escola a Castelló durant la II República (1931-1939)*. Vilanova de Castelló: Ajuntament de Vilanova de Castelló, 2000.
- VICENTE JARA, F. «Escuela graduada frente a escuela unitaria. Murcia y la escuela graduada en el contexto de las reformas educativas de principios del siglo XX». *Anales de Pedagogía*, núm. 9 (1991).
- VIÑAO, Antonio. *Innovación pedagógica y racionalidad científica: La escuela graduada pública en España (1898-1936)*. Madrid: Akal, 1990.

## Període 1939-1975: el franquisme i la Llei general d'educació de 1970

- AGUSTÍ BARRI, María del Carmen. *Alcance psicopedagógico del aislamiento del maestro rural*. Universitat de Barcelona, 1960. [Tesi de llicenciatura dirigida per Concepción Sáinz-Amor]
- ALBÓ MARTÍ, Ramon. *Cuatro colonias agrícolas para menores moralmente abandonados*. Barcelona: Horta de Impresiones, 1942.
- ÁLVAREZ DE CÁNOVAS, J. *Mari-Sol: Maestra rural*. Madrid: Magisterio Español, 1958.
- BARREIRO, Herminio. «Pequeña historia de una escuela unitaria». *Vela Mayor: Revista Anaya de Educación*, núm. 11 (1997), p. 23-29.
- BAS, Josep M. «Entre la crisis agraria y la crisis educativa: datos y cifras sobre la escuela rural y su entorno». *Cuadernos de Pedagogía*, suplement núm. 2 (1976), p. 15-21.
- CEDODEP. *La escuela unitaria completa*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, 1960.
- *Guía práctica para las escuelas de un solo maestro*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, 1967.
- II Coloquio de Historia de la Educación: Escolarización y sociedad en la España contemporánea, 1808-1970*. València, 1983. [Són interessants les comunicacions de les seccions tercera i quarta, i la secció sobre la Comunitat Valenciana]
- COSTA, Ll. *L'escola de Sils en temps de Franco, 1939-1975*. Sils: Ajuntament de Sils, 2003.

- GÓMEZ ELISBURU, J. *La enseñanza primaria en los municipios españoles*. Madrid: Publicaciones de la Jefatura Nacional del S. E. M., 1956.
- GONZÁLEZ DE MIGUEL, M. Asunción; ZAPATER CORNEJO, Miguel. «El proceso de supresión de las escuelas de maestro único en el Camero Nuevo (La Rioja) en la segunda mitad del siglo XX. Sus consecuencias». A: *Etnohistoria en la escuela: Actas del XII Coloquio Nacional de Historia de la Educación*. Burgos: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Burgos: Sociedad Española de Historia de la Educación, 2003, p. 141-154.
- GUTIÉRREZ, Ricardo. «La escuela rural oscense». A: *Más de 100 años de escuela en Huesca*. Diputación de Huesca, 1990, p. 10.
- HERNÁNDEZ DÍAZ, J. M.; GRANDE, M.; INFESTAS GIL, A. *La educación en Castilla y León*. Valladolid: Ámbito, 1984.
- HERNÁNDEZ RUIZ, Santiago. *La escuela unitaria completa*. París: UNESCO, 1961.
- HERRERO MARTÍN, Luis. *Tardofranquismo y educación popular: Aportación socioeducativa de la Red Nacional de Teleclubs (1964-1974)*. Universidad de Salamanca, 2003. [Tesi doctoral]
- IGLESIAS, Luis F. *La escuela rural unitaria*. Buenos Aires: Ediciones Pedagógicas, 1957.
- LABRA, R. M. de. «La educación en zonas rurales y la formación de maestros de escuelas rurales». *Revista Analítica de Educación*, núm. 9-10 (1955).
- LACRUZ ALCOCER, Miguel. *Entre surcos y pupitres: Historia de la Educación Agraria en la España de Franco*. Madrid: Endymion, 1997.
- «Aulas entre rastrojos». *Revista de Educación*, núm. 322 (2000), p. 11-28.
- MARQUÈS, Salomó. «L'escola pública durant la postguerra. El cas de la Garrotxa (1939-1949)». A: *Comunicacions: Sisenes Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Lleida: Escola Universitària de Magisteri, 1984, p. 457-467.
- *L'escola pública durant el franquisme: La província de Girona (1939-1975)*. Barcelona: PPU, 1993.
- MARTÍNEZ ZAZO, F. Xavier. «La ETP del Ripollés: una escuela comarcal». A: *Comunicacions: Sisenes Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Lleida: Escola Universitària de Magisteri, 1984, p. 468-479.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA. *La educación en España: Bases para una política educativa*. Madrid, 1969.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA. DELEGACIÓN PROVINCIAL DE GERONA. *Planificación de las necesidades educativas de la provincia (III Plan de Desarrollo)*. Girona: Delegación Provincial del MEC, 1971.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN NACIONAL. DIRECCIÓN GENERAL DE ENSEÑANZA PRIMARIA. *La escuela unitaria completa*. Madrid: Imprenta Rivadeneyra, 1961.
- MÚGICA NAVARRO, José R. *Las concentraciones escolares en Navarra: 1962-1985*. Pamplona: Gobierno de Navarra. Departamento de Educación y Cultura, 1992.

- PÉREZ DÍAZ, V. «Consideraciones sobre la escuela y el maestro rural». A: *Cambio tecnológico y procesos educativos en España*. Madrid: Seminarios y Ediciones, 1972.
- SÁNCHEZ JIMÉNEZ, José. *La vida rural en la España del siglo XX*. Barcelona: Planeta, 1975.
- SERRANO DE HARO, Agustín. *La escuela rural*. Madrid: Escuela Española, 1941.
- SOLER MATA, Joan. «L'educació a la comarca d'Osona (1952-2002)». *Ausa [Vic]*, núm. 150 (2002), p. 491-509.
- TERÉS, Francesc. *El Grup «Isard»: Un moviment de mestres rurals a Lleida (1958-1964)*. Lleida: Grup Isard i Pagès Editors, 1999.
- TORT, Antoni. «La ciutat de Vic i l'escolarització a Osona (1970-1986)». A: *L'educació al món urbà: Actes de les IX Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Barcelona, novembre de 1987, p. 436-445.
- 30 retratos de maestras. Madrid: CissPraxis: Cuadernos de Pedagogía, 2005.

## Període 1075-2000: de la transició democràtica al canvi de segle

- ACERO, C. A. «Preescolar itinerante: un modelo de educación infantil para el mundo rural en Asturias». A: *Congreso Internacional de Educación Infantil: Modelos y experiencias de educación infantil*. Madrid: Comunidad de Madrid, 1990.
- Actas del 1er. Congreso de Escuela Rural de Aragón*. Saragossa: Gobierno de Aragón. Departamento de Educación y Ciencia, 2000.
- AGANZO, A. *Defendemos la escuela rural: Preescolar en casa*. Madrid: Cáritas Española, 1985a.
- *Las escuelas campesinas*. Madrid: Cáritas Española, 1985b.
- ALBERTÍ, Jaume; BASSA, Ramon. *Les escoles petites a Mallorca*. Palma: ICE de la Universitat de les Illes Balears, 1985.
- ÁLVAREZ MARTÍN, Miguel Ángel; JURADO GARCÍA, Manuel. «Maestros rurales y ovejas eléctricas». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 266 (febrer 1998), p. 86-89.
- AMO LOBO, J. del. *Historia de una escuela rural: Pedrezuela*. Madrid: Centro Madrileño de Investigaciones Pedagógicas, 1991. (Biblioteca Pedagógica)
- ARNAIZ, V. «Apoyo educativo a los niños no escolarizados de ámbito rural» A: *Congreso Internacional de Educación Infantil: Modelos y experiencias de educación infantil*. Madrid: Comunidad de Madrid, 1990.
- Aula de Innovación Educativa*, núm. 12 (març 1993): *La escuela rural*. [Monogràfic]
- Aula de Innovación Educativa*, núm. 77 (desembre 1998): *La escuela en el medio rural*. [Monogràfic]
- BARRIO ALISTE, José Manuel del. «¿Existe la escuela rural?» *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 251 (octubre 1996), p. 85-89.
- BASSA, Ramon. «L'escola rural o petita: passat, present i futur». *Escola Catalana*, núm. 331 (1996), p. 6-8.

- BERLANGA QUINTERO, Salvador. *Educación en el medio rural: Análisis, perspectivas y propuestas*. Saragossa: Mira Editores, 2003.
- BOIX TOMÀS, Roser. *L'escola rural i la formació permanent del mestre rural: Estudi de les necessitats i propostes per a la formació permanent del professorat rural de la comarca de l'Alt Penedès*. Universitat de Barcelona, 1993. [Tesi doctoral]
- *Estrategias y recursos didácticos en la escuela rural*. Barcelona: ICE de la UB: Graó, 1995.
- BOIX, Roser; FEU, Jordi; SOLER, Joan. «Perspectives de l'escola rural a la Catalunya del segle XXI». A: MALLART, J.; TEIXIDÓ, M.; VILANOU, C. [ed.]. *Repensar la pedagogia, avui*. Vic: Eumo; Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001, p. 97-108.
- Butlletí dels Mestres*. Publicació del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Temes de fons: «L'escola rural». Núm. 195 (maig 1985).
- CAIVANO, Fabricio. «Vicen, maestra rural». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 232 (gener 1995), p. 30-36.
- CAIYO SOTO, Miguel. «La escuela unitaria sin complejos». A: *Aula Libre: Aportaciones desde la práctica educativa*. Fraga (Osca): Aula Libre, 1990, p. 69-102.
- CAMPÀ BONET, Rosa. «Els mestres de l'escola rural». *Escola Catalana*, núm. 331 (1996), p. 13-14.
- CARABAÑA, J. «¿Tiene la escuela rural que formar alumnos rurales?». *Revista de Estudios de Juventud* [Instituto de la Juventud], núm. 5 (1985).
- CARIDE GÓMEZ, J. A. *Ruralidad, educación institucional y desarrollo social en Galicia*. Universidad de Santiago de Compostela, 1983. [Tesi doctoral]
- «La escuela rural, re-creación de una identidad en crisis». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 112 (1984), p. 69-74.
- «Educación y desarrollo en las comunidades rurales deprimidas. La pedagogía social en el marco de un enfoque integrado». *Revista Interuniversitaria de Pedagogía Social*, núm. 7 (1992), p. 19-37.
- «Mestres no rural: lectures sobre un oficio». *Revista Galega do Ensino*, núm. 2 (1994), p. 39-49.
- CARMENA, Gregoria; REGIDOR, Jesús. «La política educativa y la escuela rural». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 79 (juliol-agost 1981), p. 4-8.
- «El Libro Blanco del transporte escolar». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 87 (març 1982a), p. 66-67.
- «El transporte escolar en el medio rural». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 87 (març 1982b), p. 62-65.
- *La escuela en el medio rural*. Madrid: MEC, 1985.
- CASTRO, A. *Aulas de cultura en el medio rural*. Madrid: Popular, 1987.
- CIVERA GÓMEZ, Manuel. *Treballar a una escola rural*. Barcelona: ICE de la UAB, 1978. [Separata Premi Ramon Llull, 1977]

- «La educación en el País Valencià». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 73 (1981), p. 59-63. COLECTIVO CAMPOS DE CASTILLA. *Escuela rural: Una propuesta educativa en marcha*. Madrid: Narcea, 1987.
- «Los colegios familiares rurales». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 79 (1981), p. 52-53. CONSEJERÍA DE EDUCACIÓN Y CIENCIA. *Escuela rural: Análisis y experiencias pedagógicas en Andalucía: I Jornadas Andaluzas de Escuela Rural*. Loja (Granada): Junta de Andalucía, 1985.
- *Plan de Actuación para la Escuela Rural en Andalucía*. Sevilla: Junta de Andalucía, 1988.
- CORCHÓN ÁLVAREZ, Eudaldo. *Estudio evaluativo de la escuela rural andaluza*. Universidad de Granada, 1997. [Tesi doctoral]
- *La escuela rural: pasado, presente y perspectivas de futuro*. Barcelona: Oikos-Tau, 2000.
- COSTA, Anton. «La educación en Galicia». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 47 (1978), p. 35-39.
- CRESPO LÓPEZ, Pablo Antonio. «L'escola rural valenciana des de la LGE (1970) fins als nostres dies». A: *II Jornades d'Escoles Rurals de la Comunitat Valenciana (Chulilla, octubre de 1993)*. València: Generalitat Valenciana, 1995, p. 37-56.
- Cuadernos de Pedagogía*, suplement 2, núm. 17 (maig 1976): *La escuela rural: Crónica de una marginación*. [Monogràfic] [Es tracta d'un recull d'articles que constitueixen una acurada crònica de la situació de l'escola rural en les diverses regions i territoris de l'Estat espanyol. Els articles es presenten ordenats en tres blocs temàtics: «La escuela rural en España, crónica de una marginación», «Las regiones opinan» i «Hacia una nueva educación rural»]
- Cuadernos de Pedagogía*, «Tema del mes»: «La escuela rural», núm. 79 (juliol-agost 1981).
- Cuadernos de Pedagogía*, «Tema del mes»: «Educación compensatoria», núm. 117 (setembre 1984). [Entre els diferents articles del monogràfic, n'hi ha alguns que es refereixen directament a l'escola rural, per exemple: «Cantabria. El despertar de la escuela rural» i «Castilla. Una alternativa a la escuela rural»]
- Cuadernos de Pedagogía*, «Tema del mes»: «La educación en el medio rural», núm. 151 (setembre 1987).
- Cuadernos de Pedagogía*, «Dossier»: «Chequeo a la escuela rural», núm. 214 (maig 1993).
- Cuadernos de Pedagogía*, «Tema del mes»: «Escuela rural», núm. 247 (maig 1996).
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. «El futur de les escoles rurals». *Crònica d'Ensenyament*, núm. 51 (desembre 1992).
- DÍAZ PRIETO, M. P. *El profesor de EGB en el medio rural*. Saragossa: ICE de la Universidad de Zaragoza, 1989. (Informes; 28)
- DOMÈNECH, Josep. «Reflexions sobre l'educació a l'escola rural». *Butlletí dels Mestres*, núm. 195 (1985), p. 6-8.

- *L'escola rural a Catalunya: Evolució històrica i aspectes comparats*. Consell Escolar de Catalunya, 1995.
- EQUIPO PREESCOLAR NA CASA. «Métodos de intervención en el medio rural». *Documentación Social*, núm. 81 (1990).
- Escola Catalana*, núm. 331 (1996): *L'escola rural*. [Monogràfic]
- «Escuela rural, una agonía». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 47 (novembre 1978), p. 22-23.
- ESPANTA LEÓN, A. «La escuela rural andaluza a debate». *Comunidad Escolar* [Madrid: Servicio de Publicaciones del MEC], núm. 76, 1985.
- FERRADÁS BLANCO, R. Lois. «Preescolar na casa». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 60 (1979), p. 46-48.
- FEU, Jordi. «Les demandes i propostes dels mestres en el decurs de les nou Jornades d'Escola Rural a Catalunya (1979-1996)». A: *Actes de les XIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Vic: Eumo, 1997, p. 343-351.
- «La transformació del món rural: el sentit de l'escola rural en un món que es desruralitza». *Temps d'Educació*, núm. 20 (1998), p. 287-314.
- *Política i legislació educativa a l'entorn de l'escola unitària i cíclica: Evolució i situació actual a les comarques gironines (1970-1998)*. Girona: Universitat de Girona, 1999. [Tesi doctoral]
- «Miscel·lània a l'entorn de l'escola rural. Quatre apunts per desfer el tòpic». *Transversal*, núm. 11 (2000), p. 79-82.
- GABRIEL, Narciso de. *Agricultura e escol: Contra a rutina e o exodo rural*. Universidad de Santiago de Compostela, 1989.
- GARCÉS, Ramon. *Análisis de las concentraciones y escuelas-hogar en Aragón*. Saragossa: ICE de la Universidad de Zaragoza, 1982.
- GARCÍA HERRERO, G. *Los servicios sociales en el medio rural*. 2a ed. Madrid: Siglo XXI, 1988.
- GONZÁLEZ, J. A.; LUCAS, A.; ORTÍ, A. *Sociedad rural y juventud campesina: Estudio sociológico sobre la juventud rural*. Madrid: Ministerio de Agricultura, 1985.
- GRANDE RODRÍGUEZ, Miguel. «Los costes de las concentraciones escolares». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 79 (juliol-agost 1981a), p. 10-12.
- *La escuela rural: Situación educativa en el medio rural castellano-leonés*. Granada: Escuela Popular, 1981b.
- «¿Cuál es el futuro de la escuela rural? Hacia un subsistema específico de educación rural». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 114 (juny 1984), p. 49-54.
- *La escuela rural en España: De la LGE a la LOGSE: Balance y perspectivas*. Universidad de Salamanca, 1994. [Tesi doctoral]
- «La educación secundaria en el medio rural». *Aula de Innovación Educativa*, núm. 77 (desembre 1998), p. 47-52.



- GRANDE RODRÍGUEZ, Miguel; HERNÁNDEZ DÍAZ, José M<sup>a</sup>; INFIESTAS GIL, Ángel. «La educación en Castilla-León». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 62 (1980), p. 45-49.
- GRUP DE MESTRES ALT URGELL-CERDANYA. «El mapa escolar a les zones de muntanya». *Perspectiva Escolar*, núm. 196 (juny 1995), p. 70-74.
- GRUP DE MESTRES PRIORAT. *Conclusions de les I Jornades sobre Zones Escolars Rurals del Priorat (Falset, 1992)*. Falset: Grup de Mestres Priorat, 1992.
- Guix, núm. 72 (octubre 1983): *L'escola al medi rural*. [Monogràfic]
- Guix, núm. 230 (desembre 1996): *Escola rural: Espai de canvi educatiu*. [Monogràfic]
- Guix, núm. 272 (febrer 2001): *L'escola rural, l'escola, l'ESCOLETA*. [Monogràfic]
- HERNÁNDEZ, Avelino. *Cultura y desarrollo en el medio rural*. Madrid: Narcea, 1989.
- JIMÉNEZ, Jesús. *La educación en el medio rural aragonés*. Saragossa: Universidad de Zaragoza. ICE, 1981.
- *La escuela unitaria*. Barcelona: Laia, 1983.
- JIMÉNEZ, Jesús; LÓPEZ, Gabriel. «La educación en Aragón». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 57 (1979), p. 49-52.
- Jornades d'Escola Rural a Catalunya (Primeres: 1979, Barcelona): L'Escola Rural a Catalunya: Primeres Jornades organitzades per l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona*. Bellaterra: UAB, 1980.
- Jornades d'Escola Rural a Catalunya (Terceres: 1983, Sant Pere Pescador): Conclusions de les III Jornades d'Escola Rural a Catalunya*. Grup d'Escola Rural de l'Alt Empordà, 1983. [Document multicopiat i no publicat. Les conclusions d'aquestes jornades es troben publicades en forma de resum a la revista *Guix*, núm. 72 (octubre 1983), p. 31-34]
- Jornades d'Escola Rural a Catalunya (Quartres: 1984, Valls): L'escola dins el món rural*. Bellaterra: ICE de la UAB, 1985.
- Jornades d'Escola Rural a Catalunya (Cinquenes: 1985, Seu d'Urgell): Conclusions de les V Jornades d'Escola Rural*. Bellaterra: ICE de la UAB; la Seu d'Urgell: Grup de Mestres Alt Urgell-Cerdanya, 1985.
- Jornades d'Escola Rural a Catalunya (Sisenes: 1987, Banyoles): Projecte de Zones Escolars per a l'Escola Rural: Conclusions de les VI Jornades d'Escola Rural de Catalunya*. Barcelona: Federació de Moviments de Renovació Pedagògica, 1987.
- Jornades d'Escola Rural a Catalunya (Setenes: 1990, El Vendrell): L'aplicació de la Reforma a l'escola rural: Conclusions de les VII Jornades d'Escola Rural, maig 1990*. Barcelona: Federació de Moviments de Renovació Pedagògica, 1990.
- Jornades d'Escola Rural a Catalunya (Vuitenes: 1993, Cervera): VIII Jornades d'Escola Rural: Conclusions. Temes de Renovació Pedagògica*. [Barcelona: Federació de Moviments de Renovació Pedagògica], núm. 10 (1993).
- Jornades d'Escola Rural a Catalunya (Desenes: 1998, la Molina): X Jornades d'Escola Rural: Balanç de deu anys de zones escolars rurals. Temes de Renovació Pedagògica*. [Barcelona: Federació de Moviments de Renovació Pedagògica], núm. 20 (1999).

- Jornades d'Escola Rural a Catalunya (Onzenes: 2001, Torroella de Montgrí): XI Jornades d'Escola Rural: Resum i aportacions. Temes de Renovació Pedagògica.* [Barcelona: Federació de Moviments de Renovació Pedagògica], núm. 21 (2001).
- JURADO GARCÍA, Manuel. «La escuela rural andaluza, hoy». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 218 (1993), p. 79-81.
- LLOMBART, Maria Teresa. «Una visió de la reforma al món rural. De l'escola a l'institut». *Temps d'Educació*, núm. 21 (1999), p. 183-187.
- MARTÍNEZ, Juan B.; BALLARÍN, Pilar. «La enseñanza en Andalucía». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 117 (1984), p. 46-59.
- Medi rural i formació de mestres: Experiència pilot a l'escola rural.* Bellaterra: UAB, 1981.
- MESTRAS MARTÍ, Lluís M. «L'escola rural i el procés de concentració escolar a Girona». *Perspectiva Escolar*, núm. 36 (1979), p. 3-7.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA. *Escuelas rurales.* Madrid: MEC, 1986.
- *Comunidad Escolar* [Madrid: Servicio de Publicaciones del MEC], núm. 231 (1989a): *Escuela rural, escuela viva.* [Monogràfic]
- *Escuelas rurales: Organización: zonas, centros y aulas.* Madrid: MEC, 1989b.
- *La educación infantil en el medio rural.* Madrid: MEC, 1991.
- *Educación en el medio rural: Educación infantil.* Madrid: MEC, 1992.
- MOLINA ARMENTEROS, Antonio. «La investigación del medio a través de una escuela rural». *Vida Escolar*, núm. 222 (1983), p. 7-22.
- NAVARRO PERALES, María José. «Panorámica de la escuela rural salmantina». *Revista de Estudios* [Salamanca], núm. 44 (2000), p. 143-172.
- La nova escola rural.* Lleida: Departament d'Ensenyament. Delegació Territorial de Lleida, 1991.
- ORTEGA, Félix. «El ocaso de un maestro rural». *Vela Mayor: Revista de Anaya Educación*, núm. 9 (1996): *El maestro, hoy*, p. 65-71. [Monogràfic]
- ORTEGA, F.; VELASCO, A. *Status, integración y funciones del maestro rural.* Madrid: CIDE, 1989.
- *La profesión de maestro.* Madrid: CIDE. MEC, 1991.
- ORTEGA, Miguel Ángel. «¿Escuela rural o escuela en lo rural? Algunas anotaciones sobre una frase hecha». *Revista de Educación*, núm. 303 (1994), p. 211-242.
- *La pariente pobre: Significante i significados de la escuela rural.* Madrid: MEC. CIDE, 1995.
- Perspectiva Escolar*, núm. 36 (juny 1979): *L'escola rural.* [Monogràfic] [El conjunt d'articles que formen el monogràfic presenten una panoràmica de la situació de l'escola rural a Catalunya de la dècada de 1970, com a conseqüència de l'aplicació de les polítiques educatives derivades de la LGE]
- Perspectiva Escolar*, núm. 159 (novembre 1991): *L'escola rural, tot un art.* [Monogràfic]
- Perspectiva Escolar*, núm. 233 (març 1999): *Una nova escola rural.* [Monogràfic]
- Pissarra: *Revista d'Ensenyament de les Illes*, núm. 98 (gener-febrer 2000): *Escoles petites.* [Monogràfic]

- PLANES, Lluís; CASTANYS, Montse. «La Reforma a l'escola rural». *Perspectiva Escolar*, núm. 182 (febrer 1994), p. 45-49.
- POUSA ANTELO, Avelino; POUSA DÍAZ, M<sup>a</sup> Ángeles. «Un ensayo de escuela para el medio rural. La escuela agrícola de la Granja Barreiros de Sarria - Lugo». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 42 (1978), p. 33-37.
- Present i futur de l'escola rural*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Consell Escolar de Catalunya, 1996. (Documents; 5)
- Projecte Pedagògic d'una Escola d'Àmbit Rural*. Barcelona: Departament d'Ensenyament, 1984. (Materials per a l'Educació Especial; 1)
- RAMIRO ROCA, Enric. «L'escola rural al País Valencià davant el repte de la reforma». *Escola Catalana*, núm. 331 (1996), p. 11-13.
- Revista de Educación*, núm. 322 (maig-agost 2000): *La educación rural*. [Monogràfic]
- RIUS ESTRADA, M. Dolors. *El proyecto educativo de zona: Una propuesta de calidad para la escuela rural en el marco de la reforma educativa*. Madrid: Seco Olea, 1993.
- ROCHE, Pedro. *Los centros rurales de innovación educativa de Teruel (CRIET): Respuesta de futuro a la nueva escuela rural*. Saragossa: ICE de la Universidad de Zaragoza, 1993.
- RODRÍGUEZ GARCÍA, Rosa. «El moviment de mestres de l'Alt Empordà (1984-1994): primera aproximació a la seva història». A: *Actes de les XIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Vic: Eumo, 1997, p. 365-373.
- RODRÍGUEZ ROJO, Martín; NIÑO MARTÍNEZ, Miguel. «La educación en Asturias». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 75 (1981), p. 28-31.
- ROSALES LÓPEZ, C. [coord.]. *O contexto socio-pedagógico da acción instructiva en Galicia*. Santiago de Compostella: Universidad de Santiago, 1984.
- SALANOVA, Juan. *La escuela rural: Métodos y contenidos: Mesones de Isuela, una experiencia en libertad*. Madrid: ZYX, 1983.
- SAMPEDRO, Rosario. «Mujer y educación en el medio rural». *Vela Mayor: Revista de Anaya Educación*, núm. 7 (1995): *Mujer y educación*, p. 29-35. [Monogràfic]
- SÁNCHEZ DE ORCAJO, José. *El profesorado rural de EGB en Castilla y León*. Madrid: SM-Fundación Santa María, 1985.
- SAURAS JAIME, Pedro. «Escuelas rurales». *Revista de Educación*, núm. 322 (2000), p. 29-44.
- SOLER MATA, Joan. «El Secretariat d'Escola Rural de Catalunya. Passat, present i futur de la renovació pedagògica a l'escola rural». *Temes de Renovació Pedagògica*, núm. 21 (desembre 2001), p. 15-19.
- SUBIRATS, Marina. *L'escola rural a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1983.
- «Escuela y medio rural». A: LERENA, C. [ed.]. *Educación y sociología en España*. Madrid: Akal, 1987.
- TORT, Antoni. *Informe d'Ensenyament del Pla Estratègic Osona XXI*. Vic: Consell Comarcal d'Osona, 1992.

- Tous, Joan Lluís. «Catalunya: invitación al estudio de la escuela rural». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 79 (1981).
- «Proposta de definició d'escola rural». A: *L'escola dins el món rural: IV Jornades d'Escola Rural (Valls, abril de 1984)*. Bellaterra: ICE de la UAB, 1985, p. 144.
- Trabajar en la escuela rural*. Madrid: Federación de Movimientos de Renovación Pedagógica, 1998.
- «Una experiencia: el Colegio Familiar Rural Moncayo». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 79 (1981), p. 55-56.
- Vida Escolar*, núm. 228 (1984). [Monogràfic sobre l'escola rural; conté algunes experiències educatives realitzades en escoles rurals d'Albacete, Lugo, Terol, Cantàbria i Galícia]
- VILLANUEVA, María. «La formación de los maestros y la escuela rural». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 69 (1980), p. 29-32.
- ZUFIAURRE, Benjamín. «Navarra. La realidad educativa». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 141 (1986), p. 80-83.